

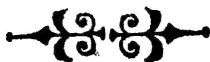
પ્રસ્તાવના.

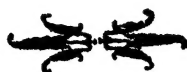
આ અસ્પૃશ્ય વર્ગની બાબતનો લેખ પ્રસિદ્ધ કરવાનો અમારો હેતુ એટલા પુરતો છે કે જે હિંદુ સમાજનું આપણે પણ અંગ (હિંદુ) હોવા છતાંએ સમાજે આપણને કેમ તજ દીધા તે માટે અસ્પૃશ્ય વર્ગનો ઇતિહાસ જાણવાની જરૂર છે. જે જે કારણોને લઈ આપણે સમુદાય અધમતાને પામ્યો હોય ત્યાં તેવાં તેનીય કર્મોમાંથી આપણને મુક્ત થવાની અમત્યતા કંઈ ઓછી નથી. અસ્પૃશ્યતા એ આત્મકાળ તથા સમયને લઈ ચોબાજો છે એમ માનવાના કારણે આ લેખમાં આપેલાં છે પણ તે અનાદીકાળથી ધર્મ તરીકે મનાતો આવેલો હોય એમ પ્રમાણ નથી. આ રીતે અસ્પૃશ્યતાની ઉત્પત્તિનો હેવાલ સમજાવવામાં આપણી જ્ઞાતિના ગુરુ શ્રી મહંત મોહનદાસજીએ યથાશ્રમ લીધેલ છે તેથી તેમનો ઉપકાર આપણે કદી બૂલવો જોઈએ નહીં. એટલા માટે પ્રત્યેક બંધુઓને આ પુસ્તકમાંની બાબતો ચાંચવ અને વિચારવા અમારી પ્રાર્થના છે.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

જ્ઞાતિ સેવકો.

ઉદ્દેશ.

મહા માન્યવર મુજ તથા ધાર્મિક નરવિરો !

આ લઘુ લેખમાં અસ્પૃશ્ય વર્ગનો ઉદ્ધત તથા હિંદુ ધર્મની ઉંચી ભાવનાઓ પ્રાપ્ત થાય એટલાપુરતો આ લેખનો ઉદ્દેશ છે.

આ લેખમાં આપેલાં દૃષ્ટાંતોનું સાર વર્તનાર ધર્મમિષ્ટ નેતાઓનો આભાર માનવા વિનંતિ છે. લેખન પદ્ધતિની શૈલીમાં ખામિ તથા વાગ્દોષ માલુમ પડે ત્યાં વક્તાની અદ્ય-પ્રુદ્ધિ અને વિશેષ ધાર્મિક ભાવનાને લીધેજ હોય એમ માની લઈ વાંચકવૃંદ દરગુજર કરશે અર્થાત્ પોતાની શૈલીએ કરી મારા ચબ્દોમાં સુધારો કરી લેવા પ્રાર્થના છે.

ઉદ્દેશોધક.

અસ્પૃશ્ય વર્ગનો ઇતિહાસ.

॥ મંગલમ્ ॥

હવંતો ધેહિ બ્રાહ્મણેષુ રુચં રાજસુ નસ્કૃધિ ।

રુચંચિ ક્વેષુ શૂદ્રેષુ મયિ ધેહિ રુચા રુચમ્ ॥

(યજુ. અ. ૧૮ મં. ૪૮ માં.)

હે પરમેશ્વર ! અમારી જાતિનાઓ અછૂત, અન્ત્યજ, અસ્પૃશ્ય નહિ હોવા છતાં-કળીયુગી બ્રાહ્મણોથી લઈ ખીજ પેટા જાતિઓ ઠ જાઓ મૂંઢવોના બડકાવ્યાથી અમારા આડે આવે છે તથી તેઓમાં પ્રેમ સ્થાપિત થાય એટલુંજ નહિ પણ હુમારા રાજાઓમાં, વૈશ્યોમાં, અને શૂદ્રોમાં પણ એવીજ ભાવનાઓ થાય અને અમારામાં પણ તેઓ પ્રત્યે અનિરંજન પ્રેમ હોવો જોઈએ.

આપણા આર્યાવર્ત દેશમાં હાલ જે જે વર્ણો જોવામાં આવે છે તે સૃષ્ટિની સ્થાપના થયા પૂર્વે કે પછી નહોતી, પણ:-

एक एव पुग वेद प्रणवः सर्व नाङ्गमयः ।

देवो नारायणोनाङ्गयः एकोऽङ्गनवर्णएवच ॥

(ભાગવત સ્કંધ ૯ શ્લો. ૧૮.)

સર્વ વાણીમય (ભાષા) નો એકજ વેદ તથા એકજ નારાયણ અને એ નારાયણને પ્રાપ્ત કરી લેવાનો પણ પ્રણવ એવો એકજ ઓમ મંત્ર હતો, તત્પરાન્ત પુજા પાઠ પણ એકજ અગ્નિ અથવા સૂર્યની તેમજ એકવર્ણ (જાતિ) સમાન હતાં, એ પ્રમાણે સત, ત્રેતા અને દ્વાપર યુગ પર્યંત કમ રહેવા છતાં નિચે પ્રમાણે એક જાતિમાંથી ચાર આશ્રમો બંધાયા.

બ્રાહ્મણઃ ક્ષત્રિયો વૈશ્ય સ્ત્રયો વર્ણાદ્વિજાતયઃ ।

ચતુર્થ એકજાતિસ્તુ શૂદ્રોનાસ્તિતુ પંચમઃ ॥

(મનુ. આ. ૧૦ શ્લોક. ૪)

જે વેદાધ્યન કરે ને કરાવે એવાંઓને બ્રાહ્મણ કહેતા. પ્રજના કાર્યોમાં વિદ્નો નાખનાર જે (ચાર) અનાર્યોને વસ રાખે એવા બળવાન જણાતાને રાજ ક્ષત્રિ કહેતા. એતી વિગેરેનો જોઓ વેપાર કરે તેઓને વૈશ્ય કહેતા અને, જોઓ સેવા-ધર્મ બજાવે તેવાઓને શૂદ્ર કહી બોલાવતા, એ પ્રમાણે કામો કરવાથી ચાર પ્રકારના અધિકાર બંધાયા પણ અત્યારના પેઠે તેઓમાં ઉંચ નિચના વાડા વહેવાર જુદા ન હતા તે ઉપરના શ્લોકથી “ ચતુર્થ એકજાતિસ્તુ ” ચારે વર્ણ એક જાતિ હોય ભોજનાદિ પણ એક સાથે કરતાં ? તેમાં શૂદ્રો વિષે

શકા હોય તો તે “ શુદ્રો નાસ્તિતુ ” શુદ્રો સુદ્ધાં લેળા જમતા. એ રીતે વેદામાં તથા ઇતિહાસોમાં તપાસી જોતાં શુદ્રોને પણ આગળના લોકો અસ્પર્શ્ય ગણતા નહીં પણ દરેક કાર્યમાં તેમની મદદ લેતા.

(વિ. ધ. ઇ. પ. ૬.)

એ રીતે પૂર્વકાળના લોકોની પ્રથા એકતાવાળી હોવા છતાં પાંચવી જે અન્યેજ જાતિના વિષે ઇર્ષાખોરાનું મ્હો ઉ-
જળતું હોયતો “ નાસ્તિતુ પંચમઃ ” મનુજી કહે છે કે પાંચમી જાતિ તો હતીજ નહીં ? ને છેજ નહીં. ત્યારે જાતિ ક્યાંથી એ વિષેનો પ્રશ્ન હોય તો આજથી ચાર હજાર વર્ષ પૂર્વે મહા ભારતના યુદ્ધમાં પૃથ્વીપતિ રાજાઓનો જ્યારે વિ-
નાસ થયો ત્યારે “ કલિમલગ્રસેઝ ધર્મ સત્ત્વ ” કળીયુગની પ્રેરણાએ કરી મહિધર ચાર વાક શાયણાચાર્ય વિગેરે આશૂરિ સપ્ત (અનાચાર્યો દ્વારા) જીવહિંસા કરી નિર્વાહ ચલાવનારા-
ઓનો સમુહ દેશમાં વધી પડ્યો એથી અહિંશા પર્મો ધર્મ જીવહિંસાનો અટકાવ કરવાના ઇરાદે:-

કર્મ ક્રિયાવિમેદેન ચાતુર્વર્ણ્યં પ્રતિષ્ઠિતં ॥

(મધ્ય ભારત, વનપર્વ. અ. ૧૮.)

શુણ કર્મોને લઈ ચાર વર્ણોના વાડા બંધાયા. આમ છતાં

દેશમાંથી જીવહિંસા જ્યારે બંધ થઈ નહીં ત્યારે આજથી ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલાં જૌહ્નધર્મનું બંધારણ બંધાયું તેમણે જીવ હિંસાને અટકાવ કરી સર્વને એક જાતિ સમાન માનવાનાં મુત્રો જાહેર કર્યાં, કાળ જતાં જ્યારે જૌહ્ન ધર્મની સત્તા મેળી પડતી ગઈ ત્યારે દેશમાં પુનઃ જીવહિંસા વધી પડી તેથી તેના મહારાજ અશોકે અટકાવ કર્યો.

(અશોકમાંથી ઉતારો.)

અશોકના પછી દેવીઓને બળીદાન આપવાના બહાને પુનઃ જીવહિંસા કરનાર અધર્મ વાદીઓનો વધારો થયો. તેના નવા બ્રાહ્મણી રાજ્યોએ અટકાવ કર્યો, પરંતુ એક બ્રાહ્મણ શિવાય બાકીની જાતિઓને ઉતરતી ગણી તેમાંથી એક અને એકમાંથી બીજી એમ કામો પરથી પેટા જાતિઓનું દૃઢ બંધારણ બાંધ્યું.

આમ ક્યાં પછી એકબીજાની જાતિઓના વાડામાં અન્ય દાખલ થઈ શકે નહિ ! કદાચ તેમ થાય તો તેના માટે પ્રાયશ્ચિત કરનારાં શાસ્ત્રાવડે પાવન કરી લેવાનો કડો કાયમ કયો ? આમ જાતિ બંધારણ બંધાવ્યા છતાં જ્યારે માંસજ ક્ષેત્રને તે વિના ચાલી શક્યું નહીં એટલે તેવાઓને મરેલાં પશુ પ્રાણી-ઓનાં માંસ ખાવાની ફરજ પાડી ગામથી દુર વસાવ્યાં.

(વિ. ધ. મટેલ. નોંધ. ૫. ૭૫)

પ્રાણણી રાજ્યની સત્તા જમ જમ અમતિ ગઈ તેમ તેમ
 અતિઓનું બંધારણ દૃઢ થતું ગયું પરંતુ તેમાં જ માંસ લક્ષ-
 ણ હતા તેઓના પર એવો ક્ષિતમ ગુજરાયો કે તેવાને
 પ્રાપ્તિ ક્ષત્રી પુનઃ કોઈ પણ અતિમાં લઈ શકાય નહીં અર્થાત્
 તેઓ ભુલેયુકે શ્રુતિ વચનો સાંભળે તો કાનમાં ગરમ સીસું
 રેડી તેમને મારી નાંખવાનો પ્રતિબંધ થયો, વળી તે-
 મનો પડછાયો પ્રાણી પર ન પડવો એક એ તેટલા માટે
 રસ્તાથી દુર ખસી જઈ અદ્યપ કરીને ઉભા રહેવું વગર બો-
 લાવ્યા ખમા ખમા બાપાને ઘણી ખમા વિગેરે વિનય વચ-
 નોવડે બોલાવે.

એ પ્રમાણે અસ્પર્શ્ય અતિનું બંધારણ પ્રાણણી રાજ્યો-
 થી બંધાયે છેતાં ન્યારે અસ્પર્શ્યોને ઓળખવાની જરૂર જ-
 નાઈ ત્યારે તેમના પાસે અમુક ચિન્હો રાખવાની ફરજ
 પાડી તે એવી રીતે કે કપડાં વણનાર વણકરના માથે મુત્ત-
 રનો ફાળકો તથા ત્રિપાદ્યવાળું અંગરથું પહેરે તે, તથા ચર્મ-
 કાચ સાબરત્નું ચિંગડું પીઠે બાંધે અને લાંગી કમરે ઝાડુ તથા
 યુગ્મવા માટે ડોકે હાંક્ષી રાખે તોજ ગામમાં જઈ શકે.

(જોન મેનાંખર કેન્દ્રશ મી. હો. મા.)

અસ્પૃશ્યતાનો અર્થ.

એ રીતે બ્રાહ્મણી રાજ્યોની કૃતજ્ઞતાએ કરી અસ્પૃશ્ય વર્ગના પર ત્રાસ ગુજરતો જ્યારે ભગવાનથી સહન નહીં થત્યારે શંકરના અંશરૂપ શંકરાચાર્યજીને સંસારમાં અવતાર દરણ કરાવી મોકલ્યા, પરંતુ તે શંકરાચાર્યજી સંસારમાં આવે પછી પૂર્વાપરનું જ્ઞાન હુલ્લી તેઓ યુક્ત બ્રાહ્મણોના મળતીયા થઈ ગયા અને અસ્પૃશ્યના પર કૂર કાયદો જમનો તેમ જરી પડ્યો. એથી શંકર ભગવાન—ચાંડાળનું રૂપ લઈ બ્રાહ્મણોના ને શંકરાચાર્યને પ્રાતઃકાળે ગંગામાં સ્નાન કરીને આવતા હતા વખતે તેમને કાશિની બજાર વચ્ચે મળ્યા. એ ચાંડાળને જ શંકરાચાર્ય દુર ભાગવા લાગ્યા. એ જોઈ ચાંડાળે કહ્યું કે:—જગદ્ગુરુ થવાનો દાવો કરનાર શંકરાચાર્યજી મહારાજ મને એથી તો “एकोब्रह्म द्वित्योनास्ति” શું? પ્રભુ પાસે ચાંડાળ અબ્રાહ્મણ દ્વિજ અને અદ્વિજ એઓમાં કંઈ ભેદ છે? ના હોય પછી આમ ચાંડાળને જોઈ દુર નાસવું એ તમારા જવાને છાજ નથી એટલું જ નહિ પણ તમને જગત્માં તેવું જ્ઞાન ફેલાવવા માટે જ સૂચ્યા છે. એટલે તમારે સર્વ પર સમાનતા પ્રવર્તા

વી જોઈએ. ચાંડાળનાં આવાં વાગ્યાણ વાગવાથી શંકરાચાર્યજી-
નું દૃઢ્ય ભેદાધ ગયું અને પોતાનું રહેજ અધુરું રહેલું જ્ઞાન-
ચક્ષુ ઉધડી ગયું તેજ વખતે પોતાના ઉદ્દગારોથી કહ્યું કે:-“અન્ય
જોયમિત્તિ સંપત્તિ બુદ્ધિમ્” હું આજથી સર્વેમાં સરખો આત્મા
જોઈશ અને આ ઉંચ કિંવા નીચ એવી મારામાં જ રહેલ બુદ્ધિને
'સત્યજામિ'તિલાંજલી આપીશ એટલું જ નહિ પણ “સદ્વિજોઽસ્તુ
ભવતુ શ્વપચોવા, વંદનીય ઈતિમે દૃઢનિષ્ઠા” આજથી દિવજ અને
અદિવજ તથા શુપય એ સર્વે મને વંદનિય છે એમ કહી શંકરા-
ચાર્ય મહારાજે “શૂદ્રોવર્ણશ્ચતુ ર્યો ઽપિ વર્ણત્વાદ્ધર્મ મર્હતિ”
શૂદ્ર અને અધૂતોને ધર્મનિતિમાં દાખલ કર્યા પછી અસ્પર્શ્યા-
તાનો અંત આણ્યો.

(શં. દિ. ના ૬૬૫ સર્ગના શ્લો. ૨૧ થી ૩૯)

પછીના બ્રાહ્મણ આચાર્યોએ ધાર્મિક ભાવનાઓને આડે
કરી અસ્યપ્રશ્યોને પુનઃ દૂર રાખ્યા.

કાળ જતાં શેષજીનેસંબોધી રામાનુજ રૂપે ભગવાને સં-
સારમાં મોકલ્યા. એ રામાનુજ જ્યારે નાનપણમાં પોતાના
ગુરુ યાદ્વપ્રસાદજી પાસે વિદ્યાભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે ઈશ્વરની
વ્યાપકતા અને સંભાવના વિશે સંવાદ થયો તેમાં યાદ્વપ્રસાદ

સત્તા હારી જવાથી રામાનુજને મારી નાખવા કાશીની યાત્રા કરવાને બહાને યાદ્યપ્રસાદજી શિષ્ય મંડળ સાથે નીકળ્યા. પણ ગુરુના કપટની રામાનુજને ખબર પડતાં તેઓ ગુરુ-સંઘમાંથી નાશી છુટ્યા. તે ઘોર જંગલમાં એક બીલ બીલણને ત્યાં તેમણે આશરો લીધો. તેમના ધરતું અન્ન પાણી લીધું.

પછી એ બીલ બીલણના બોધથી પતિતોનો ઉદ્ધાર કરવાનું સુત રામાનુજજીએ હાથમાં લીધું તેથી બ્રાહ્મણો સાથે તેમને વારંવાર વિવાદો થતા. એમ કરતાં એક વખતે કાંચી-પૂર્ણનો રામાનુજ સત્કાર કર્યો. તેઓ શૂદ્ર હોવા છતાં સ્વામીજીએ રસોડામાં સાથે બેસાડી તેમને જમાડ્યા. આથી રામાનુજની સ્ત્રીએ પોતાના મનમાં અપમિત્ર થવાનો શક ધર્યો તેથી તે સ્થળ તથા પાત્રા અને કપડાં ધોતી સ્નાન કરતી રામાનુજજીએ જોઈ ત્યારથી તેનો ત્યાગ કરી (ત્યાગી) થયા.

ધરનો ત્યાગ કર્યા પછી ત્રિદંડ સન્યસત લેવા સાડાં ધણ આચાર્યો પાસે ગયા પણ પોતે પતિતો પાવનિય પ્રવૃત્તિવાળ હોવાથી કોઈએ તેમનો સત્કાર કર્યો નહિ. છેવટે મહાપૂર્ણ સ્વામિએ ગુરુ મંત્ર આપતી વખતે સોમન લેવનાં વ્યાકે—“મગલ ધંધા: પતિતો શ્રવણ ન ગચ્છતિ” મગવાનનો ગુપ્તમંત્ર પતિતો

કાનમાં કદી પડવા દેવો નહિ. એવી શરતે રામાનુજજીએ સાધુ
 દિક્ષા પ્રાપ્ત કરી લઈ ગુરુ પાસેથી છુટા થયા પછી પોતાને એમ
 લાગ્યું કે કર્મોથી હિન થએલા પતિતોને પોતાના દુષ્ટ કૃત્યોથી
 છોડાવી ભગવત ધર્મમાં લાવતાં મને ભલે નર્કયાતના પ્રાપ્ત થાય
 તો પણ આ સત્ય મંત્ર પતિતોના હૃદયમાં પઠાવી તેઓને
 દુષ્ટ કૃત્યો કરતાં અટકાવી સન્માર્ગે દોર્યા વગર હું નહિ રહું
 એમ નિશ્ચય કરી પોતે પતિતપાવન ધર્મ પ્રવૃતાબ્યો. એવા-
 માં પોતાના શિષ્ય મંડળ સાથે એક ધનુરદાસ શૂદ્રને રાખ-
 વાથી બ્રાહ્મણોનો તેમના પર દ્વેષ થયો અંતે બ્રાહ્મણો તરફથી
 સ્વામિજીને ઝેર દેવાનો ઠરાવ થયો પરંતુ ઝેર દેનારની સી
 તરફથી રામાનુજને ખબર મળી તેથી બચી ગયા.

(પ્રપન્નામૃત. અધ્યાય ૨૪ માં.)

એ રામાનુજ વર્ણાશ્રમ ધર્મના કર્મકાંડને ધણું મહત્વ
 આપનારાં અંથો રચ્યાં છે તો પણ તેમાં એક બારી એવી
 રાખી છે, કે "મારા સંપ્રદાયમાં ઈશ્વર દૃષ્ટિએ બ્રાહ્મણ
 અને શૂદ્ર સરખા છે."

(ધર્મ વર્ણન પૃ. ૬૦ મું)

રામાનુજજીનો આવો અનિપ્રાય બ્રાહ્મણોએ બહુયો તેથી
 તેઓને પોતાના ગુરુ પૂર્ણાચાર્યજી પાસે તેડાવ્યા. અહીંયાં

ગુરુ શિષ્ય વચ્ચે સંવાદ જમતાં શાસ્ત્રવાદાત્મિકતાથી હાર
ખાતાં ગુરુ પૂર્ણાચાર્યજીએ પતિતોદ્ધાર પ્રકરણને માન્ય કયું
એવામાં રામાનુજ દિક્ષિત કરેલ ટાંઘ શૂદ્ર જાતિના (સાધુ) નું
મરણ થયું. તેનો દેહ સંસ્કાર પૂર્ણાચાર્યજીના હાથે થવાથી તેમાં
સઘળા વૈષ્ણવોએ વાંધો લીધો તેના ઉત્તરમાં પૂર્ણાચાર્યજીએ
કહ્યું કે હું રામચંદ્રજીથી મોટો નથી કેમકે, તેમણે માંસભક્ષિ
જટાયું, ગૃહ, સખરી વગેરેને પોતાને હાથે અગ્નિસંસ્કાર
કર્યો છે, વળી ધર્માત્મા યુક્લિષ્ટિરે શૂદ્ર જાતિના વિદ્વારને પણ
તેવાજ દેહસંસ્કાર કર્યો હતો.

(પ્રપન્નામૃત અ. ૪૪.)

પતિતપાવનિય સંપ્રદાયની સ્થાપના.

રામાનુજજીના દેહાન્ત પછી ૧૦૦ વર્ષો સુધી અસ્પૃશ્ય વર્ગનો પ્રશ્ન મુલત્વી રહ્યો. એથી બ્રાહ્મણાચાર્યોની ઈર્ષાનો (તિમિર) ઉદય થયો. વળી મુસલમાની રાજ્યોના જુલમાટ તથા દુષ્કાળનાં સંકટોથી અસ્પૃશ્ય વર્ગની જાતિમાં વધારો થયો. આમ થવાથી હિંદુઓનો બીજો અંશ અધર્મતાએ પહોંચ્યો, તેથી પૃથ્વી ધ્રુજવા લાગી. અંતે ગાયનું સ્વરૂપ લઈ બ્રહ્માજી પાસે ગઈ. ત્યાં બ્રહ્માજી શીવજી પાસે અને શીવજી વિષ્ણુ પાસે પૃથ્વિને લઈ ગયા. ત્યાં દેવતાઓએ ચરજ કરવાથી સ્વયં-વિષ્ણુ પરમાત્માએ કહ્યું કે 'પરિત્રાણ' સંકટમાં સડતાઓને 'પરિરક્ષણ' દુઃખ મુક્ત કરવાને હું આવીશ. એમ કહી સંધળા દેવતાઓને શાન્ત કર્યાં.

(અગસ્ટ્ય. સ. અ. ૧૭૧.)

ત્યાર પછી સ્વયંવિષ્ણુ ભગવાન પોતે સ્વામિ રામાનં-જીના નામથી પ્રયાગ નગરમાં મુનિ પુણ્યસદન અને માતા સુશિલાને ત્યાં પ્રગટ થયા. તેમણે સાધુ દિક્ષા લીધા પછી પૂર્વાચાર્યના ચાલથી વિલક્ષ ખાખી, નાગા, અખાડમલ માર્ગ

ચલાવ્યો. અને જ્યાં ત્યાં ફરી કર્મહિન જાતીઓને પોતાના
 ધર્મરૂપી નાવમાં બેસવાની જગ્યા આપી આથી દક્ષિણ
 હિંદના આચાર્યોએ સ્વામીજીની વિરૂદ્ધ મોટી સભા તોતાદ્રી-
 ની ગાદીમા લરી તેમને બ્રાહ્મણ આચાર્યોના પંકિત બહાર
 કર્યા. આથી શુરુ રાધવાચાર્યજીએ રામાનંદજીને ઉત્તર હિંદ-
 માંના કાશિ નગરમાં મોકલ્યા. ત્યાંના બ્રાહ્મણો વચ્ચે સ્વામિ-
 જીએ "પતિતો પાવનિય સંપ્રદાય" નો ધ્વજ ફુંકાવ્યો અને
 રૈહદાસ (ચર્મકાર) કબીર (મુસલમાન) શેના (હજમ) વગેરે
 નીચ ઉંચ જાતનાઓને સાધુ સંસ્કારો આપી બ્રાહ્મણો વિરૂદ્ધ
 તેમણે જટાબુટ ખાખી મત ચલાવ્યો. આ વખતે રામાનુજનાં
 શ્રેયો બહુધા સંસ્કૃતમાં હોવાથી તેનો લાભ દરેક જનથી
 લઇ ચકાતો નહી તેથી તેમાંના સાદી અને સરળ હિંદી ભા-
 શામાં રામાનંદજીએ ઉતારા કરાવ્યા જથી દરેક વર્ણને ઈશ્વરી
 માર્ગ બ્રહ્મણ કરવામાં સુગમતા પડી અર્થાત્ લાખો અને
 કરોડો પતિતો અન્ય ધર્મમાં જતા અટક્યા એટલુંજ નહિ
 પણ મુસલમાન સમેત હિંદુ સમાજમાં સામેલ થયા.

(પતિતશુદ્ધિ પૃ. ૩૫ માં)

જે કાળમાં રામાનંદજીએ પતિત પાવનિય સંપ્રદાયનું
 સ્થાપના કરી તે કાળમાં મુસલમાનોનું જોર વધેલું હતું તેથી

તેમના જુલમમાં જ હિંદુઓ પકડાતા તેઓને જોરજુલમથી ઈસ્લામી ધર્મ મહલુ કરવો પડતો જ્યો તે ધર્મ મહલુ ન કરે તેને મારી નાખતા અથવા ચટ્ટી-દંડ-જાજીઆ (વેરો) આપવો પડતો જ નીર્ધન કે ગરીબ હોય ને જનાથી જાજીઆ આપી શકાય નહિ તેવાના પાસે હલકાં કામો જોવાં કે બજાર વાળવાનાં, રસ્તા વાળવાના, મૂંચેલાં ઢોર ખેંચી નાખવા વિગેરે ગુલામગીરીના ધંધા કરાવતા એથી પણ મહમદગેરી, અલાહદીન ખુલી, મહમદ તથલખ, તૈમુર લંગડો, મહમદ કાસમ અને અહમદશાહ અબદલ્લીના વખતમાં ઉધર કરતાં વધારે જોરજુલમ હિંદુઓ પર થતો.

(માર્કન ઇ. ઉપરથી.)

એ રીતે મુસલમાનોની ત્રાસજનક વર્તણૂક જ્યારે હિંદુઓથી નમ્સહન થઈ ત્યારે તેઓમાંથી ઠેટલાકો મુસલમાન થયા ત્રિંત્રા નોકરીમાં રહ્યા, તે ઉપરાંત તેઓના પાસે હલકાં કામો કરાવી અસ્પૃશ્ય ક્યાં એ રીતે એ વર્ગના અંદર અતિથય વધારો થવાથી રામાનંદના શિષ્યોમાંથી કબીર, નાનક, પ્રણામિ, ચૈતન્ય વિગેરે મહાત્માઓએ હિંદુસ્થાનમાં ફરી એવો બોધ કર્યો કે હિંદુ અને મુસલમાન ઉભયના ખુદા એક જ છે. આમ કહેવાથી હિંદુ અને મુસલમાનો વચ્ચે જે

કાયમના ઝગડા હતા તે મટાડ્યાં. આથી હિંદુઓમાં પેસી ગયેલ અસ્પૃશ્યતાનો અમલ કંઈક અંશે બંધ પડી ગયો.

(માર્ડન ઇ.)

વળી આવા સમયમાં હિંદુ રાજાઓ પણ એકતા છોડી પરસ્પર લડાઈઓ કરતા. તેમાં ભુવડ અને જયશિખરી, મૂળ-રાજ અને સામંતસિંહ તથા સોરઠ, લાટ વગેરે દેશોના રાજાઓ સાથે મૂળરાજની લડાઈમાં સિદ્ધરાજ અને માળવાના રાજાના યુદ્ધમાં, ભીમદેવ અને અજમેરના રાજા વિરાજદેવના યુદ્ધમાં પૃથ્વીરાજ અને ભોળા ભીમના યુદ્ધમાં કરણધેલો અને અક્ષાઉદ્દીન ખીલજીનાં યુદ્ધ જ જ સમયે થયાં. તેમાં હજારો હિંદુ રૈયત પર જોરજુલમ થવાથી તેમને હલકાં કામો કરવાં પડ્યાં હતાં અને ઠેકલાકોને ઉંચ વર્ગમાંથી અસ્પૃશ્યતા ગ્રહણ કરવી પડી હતી. તે સર્વેને નિર્વિવાદ છે. આથીજ અસ્પૃશ્યતાની દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતી ગઈ અને બિચારા ગરીબડા હિંદુઓ પુરેપુરી અધર્મ સ્થિતિએ પહોંચ્યા.

(ગુજરાતના ઇ. તથા રાસમાળા ઉપરથી)

વળી ક્ષત્રિયો પોતે ક્ષત્રિયોપર જુલમાટ કરતા તેથી પણ રજપુતોને શત્રુતા ગ્રહણ કરવી પડતી તે ક્ષત્રિયોએ ક્ષ.

ત્રિઓને નિચ બનાવ્યાના દાખલામાં ગુજરાત પાટણની ગાંધીએ મૂળરાજ ૧લાએ તૈલગણના મીર ને શોરઠના આહ-રિપૂને તથા લાટ દેશ વિગેરે પર મોટી સ્વારીઓ કરી-દુશ્મનની ફેજનાં માણસોને ડેદ કરી-પાટણની રાજધાનીમાં લાવી વસાવ્યાં, પાછળથી દુશ્મન રાજના લશ્કરો એ આવી પોતાના માણસોને મુક્ત કરવા માંડ્યા, તેમાંથી કેટલાકો ના-સી છુટ્યા અને કેટલાકો જમના તેમ પર રાજ્યમાં રહ્યા, તે-ઓને મૂળરાજે ગામથી બહાર વસાવ્યા અને તેમની સુકો-મળ સ્ત્રીઓને ગુલામડી તરીકે વેચી-પુરૂષ અને નાનાં બાળ-કોને વગડાના ભીલો સાથે રહેવાની તથા ભીખ માગીને ખાવાની ફરજ પાડી-જેઓ એવી રીતે જીવન ગુજરતાં સ-રમાયા તેવાઓ પાસે ગામના લોકોના વેડ-વારા તથા છાંણવાસીદાં વિગેરે હલકાં કામો કરે તે ગામની નજીક રહે-વાની મૂળરાજે દયા વાપરી. આથી તેઓમાંના કેટલાક અસ્પૃ-શ્ય મનાતિ જાતિઓના સહવાસમાં સપડાયા.

(રાસમાળા ભાષણ ૧લા, જ્ઞેનાચાર્ય કથન પૃ. ૬૫)

પાટણના સિદ્ધરાજે તેના કાકાના દીકરા કુમારપાળને મારી નંખાવવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો, દર્મિયાન કુમારપાળ નાસતાં સંતાતાં તેને ખાવાનું નહીં મળવાથી તે રાત્રિના વખતે એક

અધોરીને ત્યાં ગયો. અધોરીએ પાસેના સમસાનમાંથી અર્ધ-
દળ (શેકાએક) માણસનું માંસ લાવી આપ્યું, પણ તે કુમા-
ળચાપના જણવામાં આવ્યાથી તેને તજી દઈ નાંઠો.

ધણા દીવસની લાંધણીથી પડતો અથડાતો કુમારપાળ
એક પ્રવાસે નીકળેલી બાઈના માણસોને જમવા બેઠેલાં બેઈ
ત્યાં ગયો ને તેઓના પાસેથી વેગળે ઉભા રહી બીજા
માગી ખાધું.

આ પ્રમાણે ક્ષત્રિઓએ ક્ષત્રિઓને શૂદ્ર જનાવ્યાના લેખો
ધણા છે તે ઈતિહાસોમાં જુવો.

કેટલીક અસ્પૃશ્યતા સિદ્ધરાજે દૂર કરી.

સિદ્ધરાજે પાટણમાં સહસ્રલિંગ નામે એક સુંદર સરોવર
ખોદાવ્યું. તેમાં એક જસમા નામની ઝોડણના શ્રાપથી તે
તળાવમાં બીલકુલ પાણી આવ્યું નહિ એ વાત જસમાં અને
સિદ્ધરાજની વાત પરથી સર્વેને વિદિત છે. બ્રાહ્મણોને પુછતાં
તેમણે તળાવના ક્ષરતાં એકહજાર મહાદેવતાં દેવાલયો બંધાવ્યા-
નો ત્રિધિ બતાવ્યો તે પ્રમાણે સિદ્ધરાજે કર્યું પણ પાણી આવ્યું
નહી એટલે એક સિદ્ધયોગીના કહેવાથી બત્રીસા નરનો હોમ

કરના કસવ થયો તેથી મયા નામના એક વણકરનો એ તળાવમાં
હોમ કર્યો તેમાં અસ્પૃશ્ય જતિનાં દુઃખ દુર કરવાની માગણી
મયાએ મરતી પખતે સિદ્ધરાજ જ્યસિંહ પાસે માગી. તે તળા-
વમાં પાણી આવ્યાથી રાજાએ પાર પાડી આથી સિદ્ધરાજ
અને મયાની કિર્તિ અમર રહી.

(વડોદરા રા. ઇ. પૃ. ૧૮)

મયાના મરણ પછી તેની માગણીઓ મંજુર રાખવા સિ-
દ્ધરાજે પોતાના રાજ્યમાંથી અસ્પૃશ્યતાનાં જ જિન્દો હતો તે
સમુજામાં કાઢી નખાવ્યાં એટલું જ નહિ પણ મયો વણકર
જાતનો રજપૂત હતો તેથી વણકરોપ્રતિ સાડાં માન દ-
ર્શાવવા માટે સિદ્ધરાજે હાથ વણાટનાં કપડાં ફક્ત વ-
ણકરોએ વણવાં એવો પ્રતિબંધ કર્યો તથા દેશદેશાવરના વ-
ણકરોને ઉત્તજન મળવા સાડાં દેશાવરથી વધારે વણકરો બો-
લાવી શહેરમાં વસાવ્યા. સિદ્ધરાજ પછીના કુમાળપાણે પણ
ઉત્તમ કાપડ વણાવવા સાડાં દક્ષિણ હિંદમાંથી ૭૦૦ વણકરો
બોલાવી પોટાળમાં વસાવ્યા. આમ વણકરોને ઉત્તજન મળવા-
થી તેઓએ દેશને ઉપયોગી સાડાં કાપડ બનાવવામાં હુશી-
યાર થયા અને ગુજરાતમાં જ અસ્પૃશ્યતાનું વાદળ હતું
તે નાશ કરાવ્યું.

(જનનલાલ મોદીના ઇ. મ. ૪૬૨)

એ રીતે વણકરો અને ચર્મકારો (રજપૂત) હોઈ હવે તે-
ઓને ધાર્મિક બોધની જરૂર જણાતાં તેમાં આવવા કોઈ
સામીલ થયા નહી. એથી રામાનંદીય મતના સાધુ, સંત
મહંતોએ પ્રથમ આગળ પડતો ભાગ લઈ ઉપદેશ કર્યો. એથી
ગોર, ગુરૂઓ, ભાટ, ભવાયા, વગેરે આવી રહ્યા. તેમાંના વણ-
કર અને ચર્મકાર જાતિમાંથી થએલા સાધુસંતોનાં નામો.

દક્ષિણમાં નંદ, આઉધમાં રવિદાસ, મહારાષ્ટ્રમાં ચોખા-
લમેલા, કાશિમાં રૈદાસ બંગાલમાં હરીદાસ, માળવામાં
ઘાસીદાસ, મારવાડમાં દાલલવાદ, ધાણુધારમાં રાઘુજી, પાટ-
ણવાડામાં ભગવાનદાસ અને કાનપીર, બાલમાં સવગળ અને
જોધલ પીર, ભરૂચમાં હરિવાવા ના (મઠીયા) કચ્છ હાલાર-
ચિત્તોડ ગામમાં ત્રિકમદાસ, ગુજરાત—અમદાવાદ ધી કાંટા
સ્ટ્રીટમાં અચાવત દ્વારાના મલુકદાસ (મસ્તાન) વગેરે આ
અસ્પૃશ્ય વર્ગમાં સાધુ સંતોએ અવતારો લઈ ધણો કૃતાર્થ
મેળવેલ છે ? ઈશ્વરનો ન્યાય કઈ એવો નથી કે તેઓને પ્રભુ
ન મળે. ગુજરાતી સાતમીમાં 'પંચીઢાં પીયુ પીયુ પોકારો' ના
પાઠમાં નાત જાતમાં કંઈ પણ ભેદ બતાવ્યો નથી. આમ
ઈશ્વર ભેદ રાખતા નથી તો પછી માણસ જાતીનો ભેદ રા-
ખવો એ મોટું પાપ ક્યાં જીવું છે.

શું અસ્પૃશ્યોમાં આત્મબળ નથી કે ?

પેલા સરકારના લશ્કરમાં શીલેદાર, તથા શીલનાક એ મહાર વણકર અને ચર્મકાર વર્ગના હોઈ તેઓ સેનાપતિ તથા બ્રાહ્મણોને પાણી પાતા હતા અને લશ્કરના મધ્ય ભાગમાં તેઓ તાંબુ તાણીને રહેતા. એક વખતે બ્રાહ્મણોએ તેઓના પર અછૂતપણાની ઈર્ષા કરી તેથી તેમનો અમળાટ અશિધારવડે ઉતાર્યો વળી ખીલજી વંશનો છેલ્લો પાદશાહ પુશ્કપાન એ ખંભાતનો વણકર (અસ્પૃશ્ય વર્ગનો હતો.) છતાં જ્યારે ગાદી પર આવ્યો ત્યારે પોતે હિંદુ છે એવું અભિમાન તેના દૃઢ્યમાંથી મુસલમાન થયા છતાં ગયું નહોતું તેથી હિંદુ રાજ્યની ફરી સ્થાપના કરવાને દેશી રાજાઓને તેણે ઉદ્દેશ્યા પણ કમ-ભાગ્યે અદેખા હિંદુઓ તેના મળતીઆ થયા નહિ તેથી બિચારો માર્યો ગયો, એ રીતે સમય જતાં ગુજરાતના રાજાઓ નબળા પડતા ગયા અને અંદરે અંદર લડવા લાગ્યા તેથી એક ખીજની રૈયત પર પેહેલાં માફક જીલમ ગુજરવા માંડ્યો, હિંદુઓની સ્થિતિ પુર્વેના જેવી થઈ ગઈ. ત્યારે આ પછાત વર્ગના માણસો છતે કપડે તથા છતે અનાજ લુટારા અને અદેખા લોકોની ખીકથી બિખારી જેવા થઈને ફરવા લાગ્યાં જે પ્રથા અંગ્રેજી રાજ્યના પ્રતાપથી મંદ પડી છે તો

પણ હાલ ધણીજગ્યાએ ઈર્ષાઓરોની નિર્દયતા જોવામાં આવે છે.

(પટેલના ઇ. ૫ ૭૭)

આરીતે અસ્યપૃથ્વના રજપૂતો છે તે વિષે મુરદાવાદ નિવા-
સી પંડિત જવાલા પ્રસાદ મિશ્રજી કહે છે કે હિંદમાં એક એવી
જાત છે કે જે કપડાં વણે છે તેઓ અસલના રજપૂત વણકર
હોવા છતાં લોકો તેમને નીચ કહી બોલાવે છે; ખરૂં જોતાં
તેઓ નીચ નથી પણ રજપૂતો. આપત્તિઓમાં વટલાયા
છે. આવી સ્થિતિએ આવી ગયેલાઓનો પુનઃનિહાર કરવાની
સર્વ દેશી બંધુઓની ફરજ છે. માટે તેઓને આ જમા-
નામાં સુધારવા ખરો દેશભક્ત તથા ધર્મવીર હશે તે કહી
ચુકશે નહિ. આ જાત જાતિનિર્ણય ઉપરોક્ત થઇ નથી તેમ
નીચ પણ નથી પણ ધર્મના સંસ્કારોનો તેમનામાંથી બળવાન
લોકોએ લોપ કરાવ્યો તેથી આ દશાએ તેઓ પહોંચ્યા છે.

શ્રીમન્ લાલા લાજપતરાયજીના વિચારોમાં.

જેટલી 'છૂતાછૂત' અને જાતિ બંધન હાલમાં આપણે
જોઈએ છીએ એ મુસલમાનોના અમલ પહેલાં ન હતી,
પહેલાના જમાનામાં શત્રો રસોઈયા હતા, હાલમાં બ્રાહ્મણોને
રાખે છે. તે રાખવાવાળાને તથા રહેવાવાળાને મોટું કલંક છે.

(તેમના જ્ઞાતી નણ્યમાં)

હિન્દુ હોઈ હિન્દુ નો પર જીવન મુજબ છે તેથી તે જી-
વન મુજબના વાગી સમાજ દી પોતાની ઉન્નતિ કરી શકતિ
નથી આપણે અસ્પૃશ્યોની ઉન્નતિ નહી કરી એતો તેઓ
હિન્દુ સમાજમાંથી નીકળી જશે પછી એમને કરવાનાં જે
કામો છે તે આપણે કરવાં પડશે.

ભારતના ચળકતા હીરા.

સ્વર્ગસ્થ મહામાનનિય ગોપાળકૃષ્ણ ગોખલે.

બીદલાની કુતરાને આનંદથી આપણે અડકીએ છીએ,
પરંતુ અસ્પૃશ્યો કે જે અમારા હિન્દુમાંથી હોવા છતાં તેમનાથી
સંદેહ્યાઈએ છીએ એ અમારી ભુલ છે વળી હિન્દુ સમા-
જના અત્યાચારથી એ જાતિ એટલી ની ગિરિ છે જે એવાથી
સમજીએને તો દુઃખજ છે.

મહાત્મા મોહનલાલ કરમચંદ ગાંધી.

મદ્રાસ હિન્દુ વિશ્વવિદ્યાલયમાં.

અસ્પૃશ્યત્વની કટપના અનાદિકાળથી નથી ચાલી આ-
વેલી ? જ્યાં સુધી અમે એ રીતેને દૂર કરવા સાથે લગાવી રહ્યા
છીએ ત્યાં સુધી અમારી પ્રત્યેક પ્રકારની ઈર્ષ્યા
(અભિગતિલિંગ) છે.

(અગાધ દૈનિક વા.૨૦-૨-૧૬ માંથી)

મહારાજ સર સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકાર.

મુંબઈ તા ૨૩-૨૪ મી માર્ચ ૧૯૧૮.

સમગ્ર ભારતમાંથી અસ્પૃશ્યતા કાઢી નાખવા માટે મળેલી પરીષદમાં તે નાનદાર પોતાના ભાષણમાં, અસ્પૃશ્યતા એ માણસની બનાવેલ છે, એના માટે વેદ કે શાસ્ત્રો સંમત નથી, અતિશૂદ્રો માટે મનુના કાયદામાના કેટલાક શ્લોકો શંકાસ્પદ છે, એ કૃષિ મુનિઓના વચનોમાં મળતા નથી, એક સમુહ હંમેશને માટે અધમ યા નિચ છે. એવા વિચિત્ર વિચારને સુધરેલી સમાજ ટેકો આપશે નહિ, અસ્પૃશ્યતાનો વિચાર પછવાડેથી ધુસાડેલો છે અજ્ઞાન અને મગરૂરીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો છે, આપણે રાજ્યદ્વારી ન્યાય માગીએ છીએ, તેજ ઉદ્દેશથી આપણે અન્યજને સામાજિક ન્યાય આપવો જોઈએ, જ્યાં ન્યાય માગે તેઓને ન્યાય આપવોજ જોઈએ.

લો. તિળક મહારાજ.

‘અહૂત, પણાની રૂઢી પૂર્વકાલમાન હતી તેમાં શાસ્ત્રીય આધાર નથી, જે આપણે અસ્પૃશ્યોને નહીં અડકવાની હઠ કરીએ તો “ નની ચો ય વનાતૂ ” યવનોથી કાઠ નીચ નથી, તો પણ આપણે તેમને અડગીએ છીએ ત્યારે અન્યજને કે જ્યાં હિન્દુઓ છે તેમની સાથે શા માટે મળવું જોઈએ ? નહિ.

અસ્પૃશ્યપણના દોષને કાઢી નાખવો એ ધર્માચાર્યેનું કામ છે. ધર્મમાં ભેદભાવ હોઈ શકેજ નહીં એમ હોય તો એવા ધર્મના સામે થવા જીવું છે. અસ્પૃશ્યતાની આડે આવનાર પ્રભુનો એક મહાન ગુન્હો કરે છે.

મારા ઘરમાંથી તો મહે અસ્પૃશ્યતા કાઢી નાખી છે જ અન્ત્યજ આવે છે તે મારી પાસેજ ખુરસીપર બેસે છે, આ પછી માનનિય આપર્ષે એ જણાવ્યું કે જ્યારે ચાર વર્ણ થઈ ત્યારે એક બીજની કન્યા સાથે વિવાહ કરવાની શાસ્ત્રીય આજ્ઞાઓ હતી અન્નવ્ય વહવારનો દોષ હતો જ નહીં—સુરતની રાષ્ટ્રીય પરિષદના સમય લગભગ ૮૦૦ બીજી જાતિઓ સાથે એક પંકિતથે ભેદભાવ વિના હમે જમ્યા હતા.

(તેમના વ્યાખ્યાનમાંથી)

કરવીર પીઠારૂઢ શ્રીમાન શંકરાચાર્યજી.

મુસલમાન ઈસાઈઓને અસ્પૃશ્ય માનવા બેઠાએ તે છતાં આપણા હિન્દુઓને હિન્દુ હોઈ અસ્પૃશ્યમાને એ તો મહાન પાપ છે, એ વર્ગમાંથી કેટલાક સાધુ સંતો થયા છે કે જેઓને બ્રાહ્મણો એ પણ વંદનીય માન્યા છે.

(તેમના પત્રમાંથી)

એ રીતે—ઉપસંહારમાં, શ્રી ભગવાનઃ—સમોડહં સર્વં ભૂતેષુ
મમ્ને દેખ્યોઽસ્તિ ન મિયઃ॥

(ગી. અ. ૯. શ્લો. ૨૯ મા.)

સર્વ પ્રાણી મને સમાન છે અર્થાતઃ—વિષ્ણુ વિનય
સંપન્ને બ્રાહ્મણે ગર્ભિ હસ્તિનિ ॥ શુનિ ચૈવ શ્વપાકં ચ પંડિતાઃ
સમદર્શિનઃ ॥

(ગી. અ. ૫ શ્લો. ૧૮.)

જ્ઞાતીઓથી લઇ વ્રાહ્મણ, ગાય હસ્તિ અને
કુતરાં તથા અંડાલ સુધી મારી દ્રષ્ટિ એતો વેગળાં રાખ-
વા લાયક નથી તો પછી મને જેઓ માનવાવાળા જ્ઞાનીજન
પંડિતો અસ્પૃશ્યતામાં સમદર્શિન સમાન દ્રષ્ટિવાળા કેમ
નહી હોવા જોઇએ—યયેમાંત્રાચં કલ્યાણી માવદાનિજને શ્યઃ ॥

મારા તરફથી કલ્યાણ કારી જે વેદો રચાયા છે એ કેવળ
એક જાતિના માટે નહી પણઃ—બ્રહ્મ રાજન્યાશ્વ્યાં શુદ્ધાય ચા-
ર્ણય ચરુવા યચારણાય ॥

(યજુ. અ. ૨૬ મં. ૨)

બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને શૂદ્ર કિંવા અતિશૂદ્ર
અન્ત્યજ દિનોનો ભેદ રાખ્યા વગર સર્વને સરખો અભ્યાસ
કેરા વધી માટે.

એ રીતે ઐતિહાસિક અને પૌરાણિક સામ્રાજ્યના દૃષ્ટાંતોથી વાંચક
 વૃંદ કંટાળ્યા તો હશેજ પણ સારાસારનો વિચાર બાણ્યા સિવાય
 ગાહરીઆ પ્રવાહમાં ચાલનાર વિષે અને સર્વેને એકી લાક-
 ડીએ હાંકનાર વિષે બે બોલ વધારે કહેવાની રજ લઈ છું.

કમડાં વણનાર વણકરોને હઠથી અન્યજન કહેલા હો તો
 તેવોજ ધંધો કરનાર સાળવી, ખાત્રી, પાટીબર, સુમના-તાઈ,
 અને વિવર ખાતાના વણકરોને શું કહેશે? વળી આમડા
 રંગવાનો ધંધો કરનાર ચર્મકારોપ્રતિ જો આમડછેટની ક્ષીણા
 હોય તો પુનઃ ડબ્બગર, ખાટકી અને મોચીઓના વિષે કમઠે તે
 કહેશે. આમ હોવા છતાં તેઓના પર મરી ગયેલાં પશુ વાપ-
 રવાનો આરોપ હોય તો, હિંસા કરી માંસ ખાવાવાળાઓ વિષે
 આકકતરૂઓનો શું અભિપ્રાય છે તે કહેશે ?

જો અસ્પૃશ્ય વર્ગના આડે આવનારાઓ, જરા તમાર્શ
 મળુ ઉધાડી જુઓ. એ વણકર અને ચર્મકાર બંધોમાંથી હજી
 સગણુ ધાર્મિક સંસ્કારોનો લોપ થયો નથી પણ તેમનામાં શ્રદ્ધ,

ગોર, ગામોટ ચારણ, ગઢવી, ભવાયા વિગેરે અને લગ્ન, જન્મ (છઠી), સૂતક, સરામણ, શ્રાધ, સ્નાન, તીર્થ, વૃત, ખારમું, લેરમું, દેવદેવીઓની પૂજાપાઠ, હોમ હવન, તુળશી, પીંપળો, ગાય, ઈંદુ હિંદુઓને પાળવાના વાર તહેવાર પાળી પોતાના હિંદુ ધર્માનુસાર વર્તે છે. ગુરૂ, બ્રાહ્મણોને શાક્ષિ રાખી દાન દક્ષિણાદિ ખટકર્મો કરાવે છે. છતાં કેટલાક ઉંચ વર્ગ પુંછ ગ્રંથી તેઓને “સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો મયાવહઃ” પરધર્મી કહેતાં પણ શરમાતા નથી એ કેટલું બધું શોચનિય છે.

વર્તમાન સમયની પ્રવૃત્તિ.

હાલની વસ્તી ગણતરી જોતાં ભરતખંડમાં ૩૩ કરોડ માણસોની વસ્તિ છે, તેમાં ૨૩ કરોડ હિંદુઓ હોઈ તેમાંથી ૬-૭ કરોડ અસ્પૃશ્યો છે. તેમાં જોવાની અબજબી તો એજ છે કે:-પર ધર્મીઓ કાઠ પણ રીતે અસ્પૃશ્યોનો બહિષ્કાર કરતા નથી પણ હિંદુધર્મના કદા દુરમત હિંદુઓજ દે

